

TRADÍCIA ZAVÄZUJE

PÄŤDESIAT ROKOV FILOZOFICKEJ FAKULTY V PREŠOVE

*„Rozvíjať tradíciu
neznamená uchovávať popol,
ale udržiavať oheň“.*

J. Jaures

Človek je bytosť časová. Má predstavu o čase, žije v čase a s ohľadom na čas. Z tohto hľadiska je aj bytosťou *dejinnou*, lebo život „žitý“ v perspektíve (a zároveň v hraniciach) času je životom *dejinným*. Povedané s *novokantovským* mysliteľom W. Windelbaldom: „človek je jediným živočíchom, ktorý má dejiny“.

Napriek tomu, že aktuálne (a reálne) žijeme vždy iba v prítomnosti je každé naše „tu“ a „teraz – bytie“ rámcované jednak tým, čo bolo, teda minulosťou a jednak tým, čo bude, teda budúcnosťou.

Zatiaľ čo k minulosti priradujeme všetko, na čo už len spomíname, s budúcnosťou spájame to, čo očakávame. Všeobecne pritom platí, že niet prítomnosti bez minulosti a nebude budúcnosti bez prítomnosti. Ak je naša prítomnosť v mnohom pokračovaním minulosti, naša budúcnosť by mala byť spoluutváraná prítomnosťou. Iba človek má skúsenosť s minulosťou, iba človek má vedomie prítomnosti a iba človek môže (či musí) zobrať na seba zodpovednosť za budúcnosť.

Minulosť, prítomnosť a budúcnosť sa pritom nevzťahuje len na človeka ako bytosť individuálnu. Minulosť, prítomnosť a budúcnosť sa vzťahuje aj na jednotlivé ľudské spoločnosti, súčasťou ktorých sú už od čias najstarších civilizácií aj najrôznejšie výchovné a vzdelávacie inštitúcie.

x x x

Mesto Prešov patrí na Slovensku medzi centrá kultúry a vzdelávania s najbohatšou tradíciou. Pričinila sa o to aj tzv. „prešovská škola“, ktorá je symbolickým označením pre *evanjelické kolégium v Prešove* počas jeho celej – vyše 300 ročnej – histórie. O význame

tejto akademickej inštitúcie – z hľadiska vyššie uvedenej tradície – svedčí skutočnosť, že už za prvé obdobie jej činnosti, t.j. v rokoch 1667 až 1687, (kedy tu vo funkciách *rektorov*, resp. *konrektorov* pôsobili filozofi Ján Bayer, Izák Caban a Eliáš Ladiver), si Prešov vyslúžil lichotivú prezývku „Atény nad Torysou“.

Pred založením evanjelického kolégia pôsobila v Prešove mestská (latinská) škola, o ktorej jestvuje písomný záznam už z roku 1429.

Je známe, že najväčšiu zásluhu na transformácii tejto školy do podoby evanjelického lýcea, resp. kolégia má – už vyššie uvedený – filozof Ján Bayer. Svedčí o tom aj ním vypracovaný návrh „štatútu“ novej evanjelickej školy v Prešove nazvaný: *Regulae Scholasticae. Pro Iuventa Evangelica et eorundem Docentibus concinnatae at praescriptae absque Ao.* (*Školské pravidlá. Pre evanjelickú mládež a jej učiteľov zostavené a predpísané*).

Ako to dokumentujú aj historické pramene, Bayer vychádzal z presvedčenia, že pre založenie „vyššieho typu“ evanjelickej školy (lýcea) „je z celého Uhorska najvhodnejším miestom Prešov“, lebo: „1. zo všetkých strán je k nemu bezpečný a dobrý prístup (takto sa tu môže dostať aj vedychtivá mládež zo Sedmohradska, Čiech, Sliezska, atď.)“, 2. je hlavným obchodným centrom Horného Uhorska, čím vznikajú pre študentov možnosti „doviesť sa do mesta s obchodníkmi, poslať rodičom listy, obstaráť si knihy“ a pod., 3. väčšina obyvateľov Prešova ovláda tri jazyky (nemecký, maďarský, slovenský), a tak aj „študenti majú príležitosť priučať sa týmto jazykom“, 4. v Prešove je „mierne podnebie...možnosť ubytovania...lacná strava, a preto sa sotva nájde v Uhorsku nejaké iné miesto, ktoré by mohlo uživiť toľko študentov ako Prešov“.

Nepochybne aj tieto argumenty napokon prispeli k rozhodnutiu hornouhorských evanjelických stavov zriadiť v Prešove desaťtriedne kolégium, ktoré ako „Collegium Statuum evangelicorum superioris Hungariae“ bolo slávnostne otvorené 18.10.1667. Najmä vďaka „vyučovaniu vyšších nauk“ (*filozofie a teológie*), kolégium – už v rokoch 1668/69 – prilákalo do Prešova vyše dvesto žiakov z celej krajiny i zo zahraničia. Aj keď obdobie rozkvetu kolégia nemalo dlhé trvanie, výučbou vtedajších filozofických disciplín, osobitne logiky, etiky a estetiky, sa natrvalo zapísalo k naj-

významnejším celoslovenským tradíciám vzdelávania v oblasti „studia humanitatis“.

x x x

Pojmom „tradícia“ (z lat. *traditum*, resp. *tradere* – predávať, odovzdávať, prenechať) sa vo všeobecnosti označuje historicko – spoločenský fenomén, ktorý je *stelesnený* nielen v určitom (konkrétnom) jazyku a type racionality, ale tiež v určitej (konkrétnej) hierarchii duchovných i materiálnych hodnôt atď. Hovorí sa, že aj tradícia sa vyvíja, pričom v jej vývoji možno vymedziť tri štádia: v prvom štádiu sa „budujú“ jej základy. Prevláda v ňom nadšenie a presvedčenie o vnútornej neprotirečivosti. Druhé štádium je štádiom jej „sebapredlžovania“ a „sebareprodukcie“ implikujúce proces prvotnej „sebareflexie“. Prevláda v ňom uvedomenie si vlastných (vnútorných) protirečení a potreba ich prekonávaní. Tretie štádium je štádiom empiricky motivovaného „sebahodnotenia“ a „reformulácie“ vlastného zmyslu. Prevláda v ňom úsilie o inováciu pôvodných ambícií a presvedčení. V tomto zmysle možno tradíciu chápať ako kontext – kontext pôvodných a kontinuálne inovovaných očakávaní, kontext jednotlivých riešení vlastných (vnútorných) protirečení, kontext jednotlivých spôsobov sebareflexie a opakovaných reformulácií otázok svojho zmyslu.

K takto chápanej tradícií – viazanej na jednotlivé etapy a podoby humanitného vzdelávania v meste Prešov – sa hlási aj súčasná Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove, ktorá ,ako druhá najstaršia filozofická fakulta na Slovensku, vznikla z rozhodnutia vtedajšieho zákonodarcu dňom 1. septembra 1959.

x x x

Táto fakulta nevznikla ani - ako sa hovorí - „na zelenej lúke“, ani z dôvodov účelovej kalkulácie – dobovo aktuálnej – politickej moci. Filozofická fakulta v Prešove vznikla preto, lebo bola naozaj potrebná a potrebnou bola preto, lebo akademické *studia humanitatis*, ktoré fakulta začala zabezpečovať, boli dovtedy – v celom regióne východného Slovenska – zastúpené v nedostatočnej miere a realizované (inštitucionálne) neadekvátnym spôsobom.

Pred ustanovením filozofickej fakulty pôsobili v Prešove dve akademické inštitúcie vysokoškolského typu: Filologická fakulta, ktorá bola súčasťou organizačnej štruktúry Vysokej školy pedagogickej v Bratislave a samostatná Vyššia pedagogická škola v Prešove, ktorá zabezpečovala dvojročné učiteľské štúdium.

Na Filologickej fakulte (Vysokej školy pedagogickej) pôsobilo už pred ustanovením filozofickej fakulty v Prešove päť katedier: *katedra slovenského jazyka a literatúry* (s lektorátom poľského, maďarského, nemeckého a anglického jazyka), *katedra ruského jazyka a literatúry*, *katedra ukrajinského jazyka a literatúry*, *katedra spoločenských vied* (s ústavom dejín) a *katedra pedagogických vied* (s ústavom vývarnej výchovy).

Organizačná štruktúra novovzniknutej filozofickej fakulty v Prešove, ktorá sa stala jednou zo zakladateľských fakúlt Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, nadväzovala na organizačnú štruktúru svojej predchodkyne Filologickej fakulty VŠP s tým, že k jej pôvodným piatim katedrám pribudla šiesta – *katedra telesnej výchovy*.

V prvom roku svojej existencie, t.j. v šk. roku 1959/1960, filozofická fakulta zabezpečovala výučbu štyroch študijných odborov: slovenský jazyk a literatúra, ruský jazyk a literatúra, ukrajinský jazyk a literatúra a dejepis. Na dennú formu štúdia sa v šk. roku 1959/1960 zapísalo 132 poslucháčov. Externú formu štúdia začalo v tom istom školskom roku absolvovať 71 „diaľkarov“. Výučbu týchto študentov na začiatku zabezpečovalo 33 vysokoškolských učiteľov, z toho 5 docentov a 28 asistentov, resp. odborných asistentov. Prví traja vysokoškolskí profesori začali na fakulte pôsobiť v roku 1970.

V súlade s potrebami východoslovenského regiónu sa na fakulte postupne otvárali nielen nové študijné odbory, ale aj nové katedry a ústavy. V školskom roku 1960/61 sa pôvodná *katedra cudzích jazykov* transformovala na *katedru západných filológií*, ktorá sa v roku 1975 rozčlenila na 3 samostatné katedry – nemeckého jazyka a literatúry, anglického jazyka a literatúry a francúzskeho jazyka a literatúry. V roku 1981 boli tieto tri samostatné vedecko-pedagogické pracoviská – podľa názoru viacerých vtedy zainteresovaných učiteľov – „neproduktívne integrované“ do spoločnej *katedry germanistiky, anglistiky a romanistiky*.

V školskom roku 1964/65 vznikla *katedra osvety* premenovaná v roku 1967 na *katedru pedagogiky dospelých a osvety*, z ktorej sa neskôr (v roku 1972) vytvorila *katedra vzdelávania a výchovy dospelých*.

V školskom roku 1968/69 sa organizačná štruktúra filozofickej fakulty v Prešove obohatila (rozšírila) o *katedru odbornej psychológie*, ktorá mala od roku 1972 názov *katedra psychológie*. Podobným spôsobom sa kreovali i ďalšie vedecko-pedagogické a akademické pracoviská (ústavy, katedry a oddelenia), ktoré majú svojich *bezprostredných*, či *sprostredkovaných* pokračovateľov aj v organizačnej štruktúre súčasnej filozofickej fakulty v Prešove.

Len za prvých dvadsať rokov existencie fakulty pribudli k jej pôvodným štyrom študijným odborom desiatky ďalších učiteľských i neučiteľských odborov, z ktorých na ilustráciu možno uviesť aspoň tieto: angličtina, nemčina, francúzština, psychológia, filozofia, občianska náuka, pedagogika, výchova a vzdelávanie dospelých, vysokoškolská pedagogika atď.

V 70-tych rokoch výučbu týchto a ďalších odborov zabezpečovalo na fakulte 13 katedrií približne so 130 vysokoškolskými učiteľmi a zahraničnými lektormi, ktorí pravidelne pôsobili napríklad na *katedre germanistiky, anglistiky a romanistiky*, na katedrách ruského jazyka a literatúry, ukrajinského jazyka a literatúry, slovenského jazyka a literatúry atď. Učitelia filozofickej fakulty v Prešove pritom viedli lektoráty vo vtedajšom Sovietskom zväze, v Poľsku, v Maďarsku, vo Francúzsku i vo Veľkej Británii.

Pri jednotlivých katedrách boli už v tomto období vytvárané špecializované kabinety, laboratória a výskumné pracoviská. Na katedre ukrajinského jazyka a literatúry pôsobil napríklad *kabinet ukrajinistiky*, na katedre slovenského jazyka a literatúry bolo zriadené *fonetické laboratórium* a pod.

V súlade s dokumentom „Ďalší rozvoj československej výchovno-vzdelávacej sústavy“ sa od školského roka 1978/79 začali na obidvoch *prešovských fakultách* (filozofickej i pedagogickej), ktoré boli súčasťou Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, integrovať identické katedry a tým aj „odstraňovať“ duplicitné odbory. Napriek novej podobe „deľby práce“ medzi obidvoma *prešovskými fakultami*, ktorá bola výsledkom (i dôsledkom) vyššie uvedenej integrácie identických pracovísk, počet učiteľov i študentov filozo-

fickej fakulty sa neznižoval, ale naopak, za prvých 25 rokov existencie fakulty vzrástol tento počet viac ako štvornásobne.

x x x

K prelomovým rokom v „najnovších dejinách“ filozofickej fakulty v Prešove patria roky 1989 a 1997.

Zásadné spoločenské i politické zmeny, ktoré v bývalom Československu „odštartovala“ v roku 1989 *nežná revolúcia*, poznamenali aj akademický život na fakulte a to nielen po stránke personálnej, ale predovšetkým z hľadiska jej ďalšej výchovnovzdelávacej i vedeckovýskumnej orientácie a profilácie. Odbúrali sa niekdajšie ideologické vplyvy a vytvorili sa podmienky pre ďalší rozvoj fakulty ako pedagogickej a vedeckovýskumnej inštitúcie v *legislatívnom rámci* akademickej samosprávy. Dňom 1. januára 1997 bola zákonom Národnej rady SR č. 361/1996 zriadená Prešovská univerzita v Prešove, pričom do jej organizačnej štruktúry bola začlenená aj pôvodná Filozofická fakulta UPJŠ.

Po obdobiach *transformácie* a *stabilizácie* sa súčasná Filozofická fakulta PU v Prešove nachádza na prahu tretieho obdobia svojej *najnovšej* („ponovembrovej“) histórie, ktoré možno charakterizovať ako obdobie *prielomu* do kvalitatívne novej podoby vlastnej akademickej existencie, čo predpokladá aj nové spôsoby jej sebareflexie. Ako východisko tejto sebareflexie môžu poslúžiť aj výsledky ostatnej komplexnej akreditácie PU v Prešove, podľa ktorých: FF PU je v rámci výskumu v oblasti humanitných vied ohodnotená kategóriou „A“, t.j. „špičková medzinárodná kvalita“, v rámci výskumu v oblasti historických vied, etnológie, spoločenských a behaviorálnych vied kategóriou „B“, t.j. „medzinárodne uznávaná kvalita“, v rámci výskumu v oblasti pedagogických vied kategóriou „C“, t.j. „národne uznávaná kvalita“.

Celkovo Akreditačná komisia, poradný orgán Ministra školstva Slovenskej republiky konštatovala, že Filozofická fakulta PU spĺňa všetky kritériá, ktoré sú hodnotené v súvislosti so zaradením vysokej školy medzi vysoké školy univerzitného typu.

Filozofická fakulta PU po komplexnej akreditácii v roku 2009 získala právo uskutočňovať 33 bakalárskych študijných programov, 28 magisterských študijných programov, 14 doktorandských

študijných programov (2.1.2. systematická filozofia, 2.1.23. teória literatúry a dejiny konkrétnych národných literatúr, 2.1.28. slovanské jazyky a literatúra, 2.1.27. slovenský jazyk, 2.1.3. dejiny filozofie, 2.1.33. všeobecná jazykoveda, 2.1.35. prekladateľstvo a tlmočníctvo, 2.1.5. etika, 2.1.9. slovenské dejiny, 3.1.10. všeobecná a experimentálna psychológia, 2.1.8. všeobecné dejiny, 2.1.6. estetika, 3.1.14. sociálna práca, 3. 1.8. teória politiky) a 13 práv uskutočňovať habilitačné konanie a vymenovacie konanie (2.1.3. dejiny filozofie, 2.1.5. etika, 2.1.35. prekladateľstvo a tlmočníctvo, 3.1.10. všeobecná a experimentálna psychológia, 2.1.27. slovenský jazyk, 2.1.28. slovanské jazyky a literatúry, 2.1.2. systematická filozofia, 2.1.23. teória a dejiny konkrétnych národných literatúr, 3.1.14. sociálna práca, 2.1.6. estetika, 2.1.33. všeobecná jazykoveda, 2.1.9. slovenské dejiny, 2.1.7. história).

Úspešná realizácia vyššie uvedených priznaných práv predpokladá skvalitňovanie infraštruktúry Filozofickej fakulty PU a efektívnejšie využívanie aktuálneho „atribútu prostredia“, ktorý bol na Filozofickej fakulte PU v poslednom období obohatený o: *laboratórium pre simultánne tlmočenie*, ktorý svojim vybavením spĺňa vysoký európsky štandard; *počítačové laboratórium pre analýzu a spracovanie údajov zo psychologického výskumu*, a napokon aj nedávno zriadené prvé centrum excelentnosti (*Lingvokulturologické a prekladateľsko-tlmočnícke centrum*).

Poslaním Filozofickej fakulty PU v Prešove je – v zmysle zákona č. 131/2002 Z.z. o vysokých školách a o zmene a doplnení niektorých zákonov – poskytovať vysokoškolské vzdelávanie v akreditovaných študijných programoch, vytvárať podmienky pre tvorivú a systematickú vedeckovýskumnú prácu, rozvíjať efektívnu medzinárodnú spoluprácu a i.

Toto poslanie plní súčasná Filozofická fakulta v novej organizačnej štruktúre, ktorú tvoria 3 celofakultné pracoviská (Tlmočnícky ústav, Inštitút prekladateľstva a tlmočníctva a Laboratórium výpočtovej techniky), 10 inštitútov (Inštitút anglistiky a amerikanistiky, Inštitút edukológie a sociálnej práce, Inštitút estetiky, vied o umení a kulturológie, Inštitút filozofie a etiky, Inštitút germanistiky, Inštitút histórie, Inštitút politológie, Inštitút psychológie, Inštitút románskych a klasických filológií, Inštitút slovakistiky, všeobecnej jazykovedy a masmediálnych štúdií), ktoré sa ďalej členia

na 28 katedier. Výučbu 2281 poslucháčov bakalárskeho a magisterského štúdia v dennej forme, 410 poslucháčov bakalárskeho a magisterského štúdia v externej forme, 49 doktorandov v internej forme štúdia a 117 doktorandov v externej forme štúdia zabezpečuje 21 profesorov, 32 docentov, 7 odborných asistentov s PhD., 21 odborných asistentov bez PhD., 7 asistentov a 9 lektorov.

V akademickej väzbe na teritórium Prešovského vyššieho územného celku sa fakulta usiluje reagovať na spoločensky relevantné požiadavky, ktoré smerujú k očakávanému prehlbovaniu vzdelanostnej úrovne obyvateľstva, čo má – okrem iného – pozitívny vplyv aj na riešenie problému nezamestnanosti v tejto oblasti.

Filozofická fakulta je – spolu s ostatnými fakultami PU v Prešove – aj nezanedbateľným a sui generis aj nezastupiteľným *mestotvorným činiteľom*, resp. prvkom. Nepochybne prispieva tiež k tomu, že mesto Prešov si aj po stáročiach udržiava svoj jedinečný „multi-jazykový“, „multi-konfesionálny“ a „multi-kultúrny“ charakter.

Filozofická fakulta má skúsenosťou osvedčenú ambíciu vytvárať vzájomne sa obohacujúce *duchovné spoločenstvo* vyučujúcich a študujúcich, ktoré ako „universitas professorum et scholarum“ dáva univerzitnému vzdelávaniu zmysel už od najstarších čias.

Filozofická fakulta PU v Prešove je – symbolicky vyjadrené – *priestorom* akademickej seberealizácie pre všetkých jej učiteľov i študentov, preto je potrebné aby sa na fakulte permanentne vytvárali také systémovo-organizačné, interpersonálne a materiálno-technické podmienky, ktoré umožnia prežívať akademický život – všetkých zainteresovaných – dôstojným a zmysluplným spôsobom. Iba tak možno aj naďalej „rozvíjať tradíciu, ktorá neznamená zachovávať popol, ale udržiavať oheň“.

Prof. PhDr. Rudolf Dupkala, CSc.
dekan Filozofickej fakulty PU